

Бойко Д.В., магістр, Власюк Т.М., доц.

Київський національний університет технологій та дизайну

РОЗВИТОК РИНКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто сутність міжнародного ринку туристичних послуг, узагальнено основні форми міжнародного туризму, проаналізована динаміка туристичних потоків в Україні, що обслуговувались туроператорами та турагентами України за видами туризму, оцінена структура іноземних туристів за метою поїздки, визначені основні напрями розвитку міжнародного туризму в Україні.

Ключові слова: туризм; міжнародний туризм; форми міжнародного туризму; виїзний туристичний потік; в'їзний туристичний потік; туроператори; турагенти.

Boiko D., Vlasiuk T.

Kyiv National University of Technologies and Design

INTERNATIONAL TOURISM MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

Abstract. There has been considered the essence of the international market of tourist services, the main forms of international tourism have also been generalized, the dynamics of tourist flows in Ukraine served by tour operators and travel agents of Ukraine by types of tourism has been analyzed as well, and the structure of foreign tourists for a trip has been estimated.

Keywords: tourism; international tourism; forms of international tourism; outbound tourist flow; inbound tourist flow; tour operators; tour agents.

Вступ. За даними Всесвітньої туристичної організації, щороку у світі здійснюється близько 1 млрд подорожей, понад 52% з яких у межах країн Європи. В країнах ЄС туризм сприяє підвищенню сукупного валового внутрішнього продукту на 8%, економічному зростанню на 11%, а кількість робочих місць в туристичній індустрії становить близько 12% загальної чисельності [1]. За словами Генерального секретаря Всесвітньої туристичної організації Зураба Пололікашвілі «Глобальний туризм ще ніколи не діяв так згуртовано, як сьогодні. Це стосується і оцінки наслідків пандемії COVID-19, і вивчення можливостей сприяти відповідальному відновленню туризму на підставі найкращого з того, що може запропонувати наш сектор: стійкості, інновацій, співпраці та солідарності» [2].

Дослідженню проблем розвитку міжнародного ринку туристичних послуг присвячено праці відомих українських та зарубіжних вчених, серед яких: І. Ательджевич, Л. Агафонова, О. Білорус, Дж. Боуен, Р. Браймер, К. Ветце, В. Гудак, Д. Дваєр, М. Долішній, П. Ебергардт, Г. Еклс, Е.І. Зоріна, Ю. Козак, В. Козик, В. Мідлтон, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, Р. Оскен, М. Портер, У. Теобальд, Г. Чижикова, О. Шаптал, О. Хекшер та інші. Проте високо оцінюючи вклад вищеназваних вчених і отримані ними результати дослідження, доцільно констатувати, що поглиблення глобалізації світового господарства на початку ХХІ століття питання ідентифікації особливостей розвитку міжнародного ринку туристичних послуг потребують подальшої деталізації.

Постановка завдання. Виходячи з вищенаведеного, метою дослідження є аналіз розвитку міжнародного ринку туристичних послуг та визначення ключових чинників, що впливають на його розвиток для обґрунтування напрямів формування українського сегменту на міжнародному ринку.

Результати досліджень. Обсяги міжнародного туризму зростають з кожним роком. Протягом останніх 40 років щорічна кількість міжнародних туристів збільшилась настільки, що дохід від туризму зріс більше ніж в 40 разів [3, с. 269–270].

Турист, що приїжджає в приймаючу країну, приносить їй подвійну вигоду: 1) він користується послугами туристичних фірм даної країни; 2) набуває товарів та послуг держави, що відвідується [4, с. 55].

Відповідно до Закону України «Про тризм» «турист – особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін» [5]. Прийнято вважати що суб'єкт, який здійснює подорож терміном менше 24 годин, має статус екскурсанта.

«Туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [5].

Наразі вченими виділяються такі види міжнародного туризму (табл. 1).

Таблиця 1

Основні форми міжнародного туризму

№	Форма міжнародного туризму	Характеристика
1	2	3
1	культурно-пізнавальний	передбачає подорожах з метою відвідування історичних і культурних пам'яток, музеїв, театрів і концертних залів
2	релігійний	найдавніший вид міжнародного туризму, що включає паломництво (відвідування святих місць з метою поклоніння святиням і відправлення релігійних обрядів; пізнавальні поїздки з метою знайомства з релігійними пам'ятками, історією релігії тощо)
3	рекреаційний (лікувально-оздоровчий, сільський)	передбачає: 1) відпочинок з обов'язковим профілактичним лікуванням (водо- і грязелікування, мінеральні води тощо; 2) відпочинок на природі або активний спосіб життя
4	діловий туризм	ділові поїздки з метою переговорів, участі у нарадах, презентаціях, з метою здійснення збутової діяльності; поїздки на виставки, ярмарки, біржі тощо; заохочувальні поїздки, що організуються компаніями для своїх співробітників у якості заохочення; поїздки на спортивні змагання, гастролі; поїздки офіційних делегацій
5	спортивний (підводний, гірський)	спортивний похід або змагання з видів туризму, ці види діяльності спрямовані на випробовування фізичних, психічних, духовних сил людини, удосконалення туристської майстерності туриста, виконання нормативів спортивних розрядів [6]
6	освітній туризм	подорожі з метою отримання освіти. Найбільш розповсюдженими є подорожі у високорозвинені європейські країни з метою удосконалення мовних навиків, отримання бізнес-освіти вивчення спеціальних дисциплін [7]
7	науковий туризм	включає поїздки на стажування в навчальні і наукові заклади, відвідування наукових конференцій, симпозіумів, бібліотек
	екологічний (зелений)	відвідування місць з природою, якої не торкнулась цивілізація (Нова Зеландія, Канада, США (Аляска), Аргентина, Кенія, Фінляндія, Південна Африка)

Закінчення табл. 1

1	2	3
	екстремальний (пригодницький, мисливський)	забезпечує перебування туристів у привабливій для них місцевості і зайняття незвичайною справою (похідні експедиції, сафарі-тури, навколосвітнє плавання тощо), специфікою такого виду туризму – наявність спеціального роду ліцензій, дозволів, гарантії безпеки
	автомобільний (автобусний)	забезпечує перевезення туристів на великі відстані (за розкладом або поза ним) та одноденні екскурсійні поїздки [8]
	самодіяльний	метою якого є відвідування громадян, родичів тощо, що проживають за кордоном

Джерело: узагальнено автором на підставі [2, 5–8].

Україна має всі об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку в'їзного та виїзного туризму. Маючи вигідне геополітичне розміщення, Україна володіє великим туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, культурно-історичними пам'ятками світового рівня та туристичною індустрією, яка швидко розвивається [9, с. 45–46].

Як результат реалізації Державних програми розвитку туризму, в Україні спостерігається нарощення туристичних потоків (табл. 2).

Таблиця 2

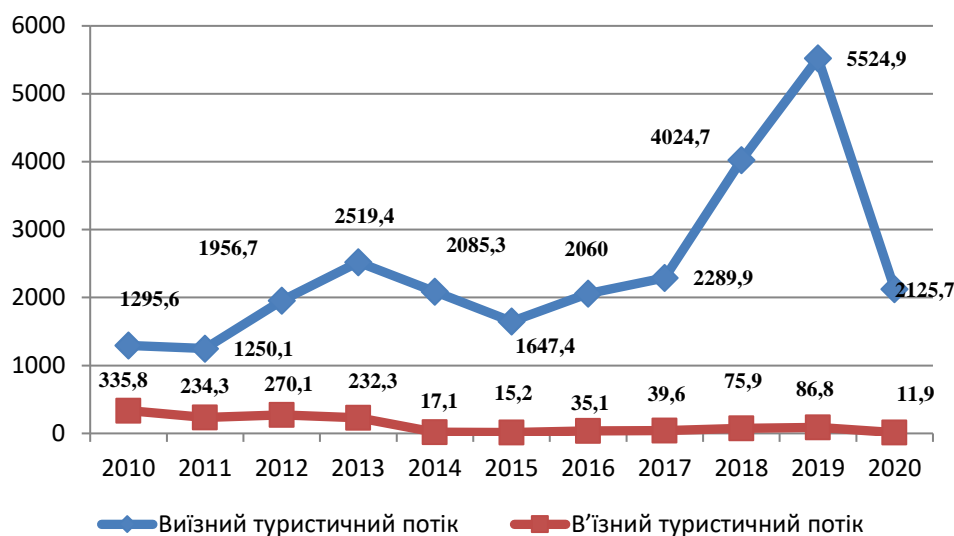
Динаміка кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами України за видами туризму

Роки	Виїзний туристичний потік			В'їзний туристичний потік			Сальдо туристичних потоків, тис. осіб
	тис. осіб	відхилення		тис. осіб	відхилення		
		тис. осіб	%		тис. осіб	%	
2010	1295,6	×	×	335,8	×	×	-959,8
2011	1250,1	-45,5	-3,51	234,3	-101,5	-30,23	-1015,8
2012	1956,7	706,6	56,52	270,1	35,8	15,28	-1686,6
2013	2519,4	562,7	28,76	232,3	-37,8	-13,99	-2287,1
2014	2085,3	-434,1	-17,23	17,1	-215,2	-92,64	-2068,2
2015	1647,4	-437,9	-21,00	15,2	-1,9	-11,11	-1632,2
2016	2060	412,6	25,05	35,1	19,9	130,92	-2024,9
2017	2289,9	229,9	11,16	39,6	4,5	12,82	-2250,3
2018	4024,7	1734,8	75,76	75,9	36,3	91,67	-3948,8
2019	5524,9	1500,2	37,27	86,8	10,9	14,36	-5438,1
2020	2125,7	-3399	-61,53	11,9	-74,9	-86,29	-2113,8

Джерело: розраховано автором на підставі [10].

За даними Держкомстату у 2020 році кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами у 2020 році складала 2360,3 тис. осіб, з них в'їзні (іноземні) туристи – 11,9 тис. осіб (0,5%), виїзні туристи – 2125,7 тис. осіб (90,1%), внутрішні туристи – 222,61 тис. осіб (9,4%). Тобто, понад 90% туристів припадає на виїзний туристичний потік. При цьому спостерігалася позитивна динаміка виїзного туристичного потоку починаючи з 2016 року. Значні темпи зростання виїзного туристичного потоку у 2018–2019 роках обумовлювалися запровадженням безвізового режиму між Україною і Європейським Союзом, що дозволило громадянам України вільно перетинати міждержавні кордони країн Європейського Союзу без попереднього звернення до посольства для отримання дозволу, починаючи з 11.06.2017 року.

За роками також спостерігаємо значне перевищення виїзного туристичного потоку над в'їзним туристичним потоком (рис. 1).

Джерело: побудовано автором на підставі [10].

Рис. 1. Динаміка туристичних потоків в Україні за 2010-2020 роки, тис. осіб

Як свідчать дані рис. 1, виїзний грошовий потік збільшився з 2010 до 2020 року з 1295,6 тис. осіб до 2125,7 тис. осіб, в той час як виїзний туризм зменшився з 335,8 тис. осіб до 11,9 тис. осіб. Позитивним є те, що починаючи з 2016 року в Україні намітилась тенденція щодо зростання в'їзних туристів, так у 2016 році зростання складало 19,9 тис. осіб (130,92%), у 2017 році – 4,5 тис. осіб (12,82%), у 2018 році – 36,3 тис. осіб (91,67%), у 2019 – 14,36 тис. осіб (14,36%). Проте у 2020 році кількість іноземних туристів, що в'їхали в Україну скоротилася на 74,9 тис. осіб (86,29%), що пов'язано з загостренням епідеміологічної ситуації в світі.

Намічені тенденції підтверджуються позиціями України у світовому рейтингу у сфері подорожей та туризму, де протягом 2017–2019 років Україна піднялася на 10 позицій і посіла 78 сходинку. Індекс конкурентоздатності у сфері подорожей і туризму розраховують на основі 15 чинників (бізнес-середовище, безпека, охорона здоров'я й гігієна, людські ресурси й ринок праці, ціни, інфраструктура, природні, культурні ресурси тощо).

Україна мала найшвидший темп зростання у субрегіоні. Зокрема, по мірі стабілізації та відновлення країни Україна різко покращила ділове середовище (зі 124 на 103 місце), безпеку (зі 127 на 107 місце), міжнародну відкритість (зі 78 на 55 місце) та загальну інфраструктуру (зі 79 на 73 місце) [11]. Згідно з доповіддю, Україна має 3,7 бала із 7. Оточують Україну у рейтингу Ямайка, Шрі-Ланка, Вірменія, Казахстан і Намібія. Традиційно привабливими для подорожуючих є Іспанія (5,4 бала), Франція (5,4 бала), Німеччина (5,4 бала), Японія (5,4 бала) та Сполучені Штати Америки (5,3 бала). Найбільш складними для мандрівок виявилися Ємен (2,4 бала), Чад (2,5 бала) і Ліберія (2,6 бала).

За рейтингом, створеним сайтом SaveOnEnergy з метою познайомити туристів із найкращими куточками світу для ековідпочинку, українські землі визнали найбільш привабливими для тривалих походів [12].

Найбільша кількість іноземних туристів прибули в Україну у 2020 році з метою культурно-пізнавального (8444 особи) та спеціалізованого туризму (2304 особи) (рис. 2).

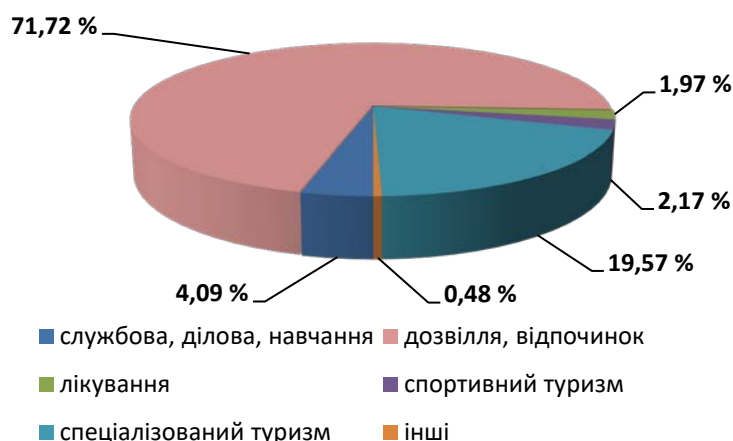

Рис. 2. Розподіл в'їзних (іноземних) туристів, обслугованих туроператорами та турагентами за метою поїздки

Як свідчать дані рис. 2, питома вага іноземних туристів, які прибули в Україну з метою проведення дозвілля та відпочинку складає 71,72%, для спеціалізованого туризму – 19,57%, з метою навчання, у службових цілях – 4,09%, спортивний туризм – 2,17%, на лікування – 1,97%, інші цілі – 0,48%.

Якщо проаналізувати в'їзний туристичний потік за країнами, з яких вони прибули в Україну у 2020 році, то найбільша кількість туристів прибула в Україну з Туреччини – 1701 особа (14,4%), Індії – 817 осіб (6,9%), Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії – 776 осіб (6,59%), Сполучених Штатів Америки – 750 осіб (6,37%), Республіки Молдови – 734 особи (6,23%), Китаю – 729 осіб (6,19%), Білорусі – 613 осіб (5,21%), Польщі – 556 осіб (4,72%), Нідерландів – 306 осіб (2,6%).

В той час у громадян України найбільшою популярністю користуються такі країни як Єгипет – 814989 осіб (46,35%) та Туреччина (37,71%), що свідчить про направленість виїзного туризму на відпочинок та дозвілля. Також популярністю серед туристів користувались такі туристичні напрями як Чорногорія – 29371 осіб (1,67%), Домініканська Республіка – 21454 особи (1,22%), Болгарія – 17772 особи (1,01%), Албанія – 11943 особи (0,67%).

За результатами виявлених тенденцій розвитку міжнародного туризму в варто відмітити, що в Україні відбулося: 1) формування туристської послуги як продукту, який орієнтований на підвищенні рівня туристичного сервісу, що було продиктовано суттєвими змінами загального соціально-економічного становища туристів і, як наслідок, диференціацією туристичного продукту; 2) туристичний продукт орієнтований на потреби конкретних цільових груп (лікувально-оздоровчий, рекреаційний, конгресно-виставковий, пізнавальний, релігійний, ностальгічний, транзитний, самодіяльний та інші види туризму); 3) спостерігається посилення соціально-економічної державної підтримки туристичної галузі (полегшення візового режиму, повернення податку на додану вартість, проведення потужної маркетингової політики тощо); 4) формування автентичного бренду туристичного регіону (організація тематичних заходів (презентацій і робочих зустрічей), розвиток лікувально-оздоровчих комплексів, таких як spa-hotel на курортах з мінеральними водами) [13].

Висновки. За інформацією Всесвітньої туристичної організації очікується, що в найближчі роки обсяги міжнародного туризму на міжнародному ринку будуть зростати. Це одночасно і можливість і виклик. Можливість полягає в тому, щоб інвестувати і створювати нові якісні робочі місця у туристичному секторі. Проте, для підтримки

очікуваного зростання і досягнення конкурентоспроможності і стійкого туристичного сектору державам – членам Всесвітньої туристичної організації необхідна база людського капіталу у сфері туризму, яка відповідає поточним і майбутнім вимогам ринку і, в підсумку, підвищує конкурентоспроможність туристичних напрямів.

Серед чинників, що спонукають розвиток міжнародного туризму та формують попит на ринку міжнародних туристичних послуг доцільно віднести: 1) економічні – зростання добробуту населення розвинутих країн, потреби у відпочинку і рекреації внаслідок великих стресових навантажень у сучасному суспільстві; 2) соціальні – зміна вікової структури населення, зростання тривалості життя, збільшення тривалості відпустки; 3) екологічні – урбанізація, попит на нетрадиційні види подорожей.

Також до чинників стійкого розвитку туризму слід віднести впровадження новітніх технологій; зміну структури споживання товарів і послуг у сторону збільшення у споживчому кошику населення частки послуг, у т.ч. туристичних; зростання культурного рівня населення багатьох країн і прагнення знайомитися із зарубіжними культурними цінностями.

За ступенем того, як пандемія COVID-19 у світі завершиться, необхідно ініціювати впровадження етапів і подальших заходів, зазначених у документі «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» як рекомендованих, а також здійснювати моніторинг та адаптуватися до можливих незворотних змін у глобальному туризмі, спричинених цією кризою [14].

Список використаної літератури

1. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 638-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246640434>.
2. Всесвітня туристична організація Організації Об'єднаних Націй. URL: <http://www.unwto.org/>
3. Школа І. М., Козьменко В. М., Бабінська О. В. Міжнародні економічні відносини. За ред. І. М. Школи. 2-ге вид., перероб і доповн. Чернівці: Книги – XXI, 2007. 544 с.
4. Про туризм: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Гарбера О. Є. Розвиток міжнародного туризму у світовій економічній системі: дис. ... к-та екон. наук: 08.00.02. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2012. 187 с.
6. Спортивний туризм. URL: <https://sport-koda.org/content/sportyvnyy-turyzm>.
7. Давиденко І. В. Особливості розвитку ринку освітнього туризму. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2152/>
8. Семенюк В. І., Дудник І. М. Особливості туристичних перевезень автомобільним транспортом в умовах сьогодення. URL: [https://nau.edu.ua/site/variables/news/2018/5/Тези%202018/23-Туризм%20\(ІМВ\).pdf](https://nau.edu.ua/site/variables/news/2018/5/Тези%202018/23-Туризм%20(ІМВ).pdf).
9. Кожухівська Р. Б. Туризм в Україні: стан, фактори та перспектива розвитку. *Інноваційна економіка. Всеукраїнський наукововиробничий журнал*. 2011. № 3 (29). С. 43–49.
10. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019 Travel and Tourism at a Tipping Point. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf.
12. Україна увійшла до рейтингу найкращих туристичних країн Європи. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/ukrayina-uviyshla-do-reytnyhu-naykrashchyykh-turystychnykh-krayin-yevropy/>
13. Артеменко В. Б., Списақ В. Т. Оцінка можливостей участі України у міжнародному туризмі. *Серія: Економічна*. 2007. Вип. 26. С. 8–13.
14. Белоусова Н. В. Прогнозування розвитку міжнародного ринку туристичних послуг у післякоронавірусний період. *Інтелект XXI*. 2021. № 3. С. 9–13.